

Göncz László

Mire elég az írott szó...

Gondolatok Bence Lajos Írott szóval című könyvéről, annak üzenetéről, hatásáról

Bence Lajost sem óvta meg attól a sors, hogy – kiváló költőnek kijáró elismerés fényében, és a rajongók támogató szárnyai alatt (akikből szerencsére akad) – csak a számára legkedveltebb irodalmi műfajban, a költészet lírai világában alkosson. Pedig ízig-vérig költő ő, mégpedig a javából, a magyar nyelvterület nyugati végein megkérdőjelezhetetlenül a legjobbak egyike! Neki is „osztályrészül” jutott számos egyéb – elvállalt, valamint a nemzeti közössége érdekében megragadott – feladat. A költői utat a saját maga által „kikiáltott” mestere és atyai jóbarátja, Szúnyogh Sándor „lejtését” követve tapossa, azt nemesítve, számos új tartalommal és motívummal dúsítva. A kihívások is sokat változtak az utóbbi két évtizedben, amikor a „halicanumi bárd” (Szúnyogh) már nincs közöttünk.

Bence a költészet mellett néhány további „írói műfajban” is aktívan tevékenykedik. És a szűkebben értelmezett irodalom, azaz a szépirodalom mellett több más kihívás is megérintette, mint a tanári munka, szerkesztői feladatkör, a kisebbségi politizálás stb. Annyiban tipikus kisebbségi sors az övé, hogy nem csak a tártszerekkel vállalt küldetések feszítik szét idejét, hanem az „elvárt” feladatokat is mindig teljesíti (annak ellenére, hogy nemegyszer a legkedveltebb teendők rovására történik az). Félreértés ne essék, a „kisebbségi” jelzőt a használt kontextusban, Bence esetében, hiba lenne minőségi tényezőként értelmezni (státusra, földrajzi mozgástérre utaló szerepe van csupán), ő következetesen egyetemes kritériumoknak próbál megfelelni, és szerencsére sikerül is neki. A költői, tudományos és újságírói „mezőn” főképpen! Pedig nem könnyű érvényesülni és értéket teremteni huzatos térben, ami kisebbségi és peremvidéki helyzetben eleve adott. A feladatokat a művészet, az alkotás terén ilyen közegben is lehet tűrhetően, átlagosan, jól és kimagaslóan teljesíteni. Bence Lajos alkotói munkásságára a „kiváló” jelző illik, azon belül a költészetét az egyetemes magyar ranglétrán még egy fokkal magasabbra kell helyezni. Már régóta meg vagyok róla győződve, hogy a hosszabb hangvételű, főképpen legnagyobbjainkról (Zala Györgyről, Makovecz Imréről, Gálics Istvánról), a magyar történelem fénylő eseményeiről (Szent István államalapítása, 1848-as forradalom, 1956 értékei) és a sorscsapásokról (Segesvár, Trianon, kisebbségi megalázás) szóló verseinek az 1990-es évek utáni magyar költészet „első osztályában” van a helye.

Bence még egy „műfajban”, az irodalomtörténet terén is nagyot alkotott! Ha a „szűkebben értelmezett”, bő hat évtizedre visszatekintő muravidéki magyar irodalomról még nem is „összegezte” klasszikus monográfiának tekinthető művét (meggyőződésem, hogy nemsokára arra is sor kerül!), annak bizonyos részeit, a hozzá közelebb álló „fejezeteit” kétségtelenül már megírta. Két tőle fiatalabb muravidéki pályatárs, valamint két-három „külső” irodalomtörténész és esztéta kisebb-nagyobb volumenű tanulmányai mellett, pontosabban azokat kiegészítve vagy „összefoglalva”, objektíve Bence az a szakmailag kompetens szakember e téren, aki széleskörű megközelítéssel, tudományos és esztétikai követelmények igénybevételével, egyes szerzők vagy csoportok (pl. az ún. Tavaszvárás-nemzedék) tevékenységéről alapos műveket bocsátott a szakvélemény és az érdeklődő közönség elé.

Két kiadást is megérő fontos műve, az *Írott szóval a megmaradásért* (a második kiegészített kiadás volt) egyik legterjedelmesebb fejezete keretében magas színvonalon foglalkozik a „hatodik illyési sípként” egyre hangosabban szóló muravidéki magyar irodalom történetével. Az említett mű(vek), az irodalomtörténeti fejezet mellett, tartalmaz történelmi és kultúrtörténeti fejezeteket is. A különböző fejezetek tartalma – közvetve vagy közvetlenül – a huszadik század megpróbáltatásokkal teli évtizedeit taglalja, felsorakoztatva azokat az eseményeket, folyamatokat, sorscsapásokat és értékeket, amelyek a kisebbségbe kényszerült muravidéki magyar közösség életét sokrétűen átszöttek. Művében azonban nem csak a nehézségekről tesz említést. A többnyelvűség és egy másik kultúra megismerése, Bence szerint, olyan értékek, ami a tájegység minőségi többletét jelenti, ha jól sáfárcodunk vele, annak ellenére, hogy a Mura mentén élő magyarok vonatkozásában a kisebbségi státussal összefüggő jelenségekről van szó.

Bence Lajos tanulmányaiban arra is pontosan rávilágított, hogy a többségi nyelv és kultúra dominanciája gyakran úgy kerekedik felül – sokszor sajnos látens formában, esetenként az érintett közösség (esetünkben a muravidéki magyarok) részéről is magasztalva –, hogy a magyar nemzeti és kulturális alapértékek felhígnak általa, majd fokozatosan elenyésznek. Az *„Írott szóval a megmaradásért”* alkotás, a sokatmondó és nagyon találó címen túl (ami önmagában is érték és bravúros megoldás), számos más példával is szolgál az említett jelenség elmélyítése és megvilágítása céljából.

Bence *Identitás és entitás* című, rövidebb tanulmányokat és esszé-jellegű írásokat felkaroló könyve (annak ellenére, hogy jellegét és tartalmát illetően egyaránt az előbbitől eltérő kiadványról van szó) is a kisebbségi sors hányattatásainak a megvilágítását, valamint a több nyelv és kultúra egymás mellett éléséből fakadó, egyszer konfliktusokkal teli, máskor kellemes szituációkkal és értékekkel párosuló (pozitív kölcsönhatásokat tartalmazó) példáit tárja az olvasó elé. A kiadványban megjelenő írások zöme rangos folyóiratokban jelent meg először, a „gyűjteményben” mégis, együtt és egymást kiegészítve, markáns ismeretterjesztő „alapanyagot” képeznek a még mindig meglehetősen ismeretlen Muravidék irodalmába, történelmébe, kultúrájába és közéletébe betekintőknek.

A két említett kötet után, ahogy Szemes Péter esztéta, Bence legújabb tudományos és ismeretterjesztő könyvének a szerkesztője, az egyik könyvbemutatóján találóan megállapította (és az előszóban is utalt rá), „csak idő kérdése volt, hogy mikor születik meg a két korábbi testvérének érényeit egyesítő kötet”. Végül 2018-ban a lendvai Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet égisze alatt napvilágot látott az *Írott szóval* című, szintén esszéket és tanulmányokat felölelő könyv, amelynek már a címéből két fontos ismérve kiderül. Egyrészt – a címek közötti hasonlóság mellett – követi a szerző első tudományos jellegű munkájának a vezérfonalát, ami az „írott szó”, mint irodalmi, kulturális és tudományos alkotás, nemzetmegtartó és közösségépítő szerepére utal, másrészt előrevetíti, hogy ugyan az új könyv címe rövidebb a két évtizeddel korábban megjelenőnél, a benne rejlő tartalom még sokszínűbb fejezetekre, tartalmakra utal.

Az „Írott szóval” c. könyvben a muravidéki magyar irodalom felfrissített összegzésén és jellemzésén túl (amely az újabb alkotásokat és írókat, költőket is számba veszi), a kisebbségi közösség sajtótörténetére (és a médiumok állapotára is) erőteljesen kitér. Fontos ismérve a sajtótörténeti összefoglalónak, hogy Bence a „távolabbi múlt” (még az Osztrák-Magyar Monarchia idején a mai Muravidék területén megjelenő sajtóorgánumok) ismertetése mellett, az ún. kisebbségi korszak muravidéki magyar sajtóját is számba vette, külön a két világháború közötti időszakban, majd az 1945 utáni „második” jugoszláv érában, valamint a szlovén önállósulás után. Az egyes újságok és más kiadványok (folyóiratok, könyvek stb.) klasszikus jellemzése mellett külön figyelmet fordított a magyar nemzeti közösség sajtószabadságért folytatott – ideológiai, nemzeti, politikai és anyagi jellegű – küzdelmének. Egyebek mellett összefoglalta a magyar közösséget ért egyik legnagyobb „akadémiai” szintű támadás jellemzőit az önálló Szlovéniában, amikor egy, a Mura mente első világháború utáni elcsatolásával foglalkozó könyv megjelenése után, nagymértékben jogtalanul, bírálat- és gyalázás-sorozat érte a muravidéki magyar közösséget. A kisebbségvédelem terén alkalmazott modellért általában jogosan dicséretben részesített szlovén politikai és tudományos elit, az említett kirívó esetben – sajtószabadság helyett klasszikus cenzúrát alkalmazva (ami lyen az egypártrendszer idején gyakori volt, azonban utána azt reméltük, hogy demokratikus közegben nem következhet be olyasmi) –, durván utasította a maroknyi nemzeti kisebbséget, hogy bizonyos kérdések, mint a trianoni békeszerződés igazságosságának a megkérdőjelezése, tovább is tabu témának számít. A magyar közösség meghurcolása ellenére, amint Bence is utalt arra, utána, a bíráltnál szakmailag színvonalasabb hozzáállással, mégis volt erő realisabb képet „festeni” közös történelmünk fájó időszakairól, nemcsak az első világháború utáni eseményekről, hanem a második világháború utáni magyar meghurcolásokról is.

Bence legújabb kötete a muravidéki magyarok tudományos életének, néhány – főképpen humán jellegű – „műhely” jellemzésének is helyet adott (történelemkutatás, néprajzkutatás, művelődéstörténet). A kérdéskört – helyesen – tágra értelmezte a szerző, így az olvasó a különböző folyóiratokban és hetilapokban megjelent értékekről is betekintést nyerhet, vagy legalábbis utalást kap arra, hogy miként/honnan indulhat el mélyrehatóbb kutatás igénye esetén. Egy másik fejezetben a nyugat-pannon tájegység szempontjából fontos évfordulókra és eseményekre fókuszál a szerző, elsősorban azokra, amelyek az elmúlt két évtizedben jellemezték a Muravidéket, és – sajnos – gyakran már a feledés homályába merültek. Emellett kiemelkedő pályatársak (Utassy József, Pék Pál, Szúnyogh Sándor, Szomi Pál és mások) és a képzőművészetünk nagyjaink (Gálics István grafikus, Király Ferenc szobrászművész) méltatása vagy emléke apropóján megjelent írásai közül szemezgetett.

A könyv utolsó fejezete – *Szubjektív és objektív utószó* címmel – valójában önéletrajzi írás, azonban nem száraz adatok szokásos felsorolásával, hanem nagyon mélyről érkező, Bence Lajos érzelmi és etikai világát nagyszerűen megvilágító ízes vallomásként szól a szeretett szülőkről és a családjáról, a szülőfaluról és az egypártrendszer, valamint a rendszerváltás körüli-utáni időszak sajátosságairól. Mindarról, amiről az ezredforduló után született nemzedék vajmi keveset tud(hat). Bence, egyebek mellett, számos jelenségre utal, amely a közvetlen határ menti közösség és a hetési kisember életét befolyásolta, a legtöbbször szomorította, nehezítette.

„Vallomásában” a szerző, számos értékes és érdekes élmény illusztrálása mellett, egy nagyon mély, a kisebbségi közösségek talán legfontosabb létkérdését boncolgató, drámaian megfogalmazott kételyét is megosztotta az olvasóval. Annak ellenére, hogy Bence Lajos és a családja mindent megtett (és megtesz) a magyar nemzeti tudat és az anyanyelv megőrzése érdekében, mellel még mindkét lánya ízig-vérig magyar érzelmű, az aggódo szerző a muravi-

déki magyar közösség és a magyar nyelv jövője szempontjából a ténylegesen felettünk lebegő veszélyt vetette föl új könyve utolsó bekezdésében: „... mégsem vagyok benne bizonyos, hogy unokáim is ezt a szép nyelvet fogják majd sajátjuknak vallani. Minden nyitott, minden a kedvező vagy kedvezőtlen széliránytól függ.” A kétely – sajnos – teljes mértékben helyénvaló! Az író kérdése, véleményem szerint, kevésbé konkrétan a Bence családra vonatkoztatható, hanem sokkal inkább a muravidéki magyar közösség egészére. Emellett a szerző „kételye” alighanem jóval többet rejt magában, mintsem kíváncsiskodó kérdésfeltevést, talán már a választ is szükséges hozzáolvasni (mert Bence nagy valószínűséggel láthatatlanul oda-biggyesztette azt). Ezek után jogosan feltehető a kérdés: az *írott szó* a muravidéki magyar közösség megmaradása szempontjából mégsem lenne elég? A válasszal adósok maradunk, az olvasóra bízunk azt. A szerző új könyve azonban segíthet abban, hogy tájékozódjon a Mura mente múltjáról és jelenéről, és fontos ismeretek birtokában könnyebben beépítheti mozaikkövé a magyar közösség és a magyar értékek megmaradását szolgáló törekvések és tettek sorába.

Bence Lajos tősgyökeres hetési szülei „szemefénye” volt a szó legszorosabb értelmében (édesanyja esetében ez még szerencsére ma is érvényes, édesapja sajnos néhány esztendeje elhunyt). Egy beszélgetésből, amelyet Lajos 60. születésnapja alkalmából – meglepetésként – az édesanyjával készítettem, kiderült, hogy a kis Lajcsi amennyire nyűgös csecsemő volt egy éves koráig, utána azonban „áldott jó gyerek lett belőle, akit soha nem kellett szidni, sem megverni”. Egyetlen gyermekük távolsága az egyetemi évek alatt állandó szorongást, hiányérzetet jelentett a szüleinek. Másrészt azonban örültek neki, hogy az anyaországban tanult. A leginkább szívmengető része édesanyja „vallomásának” az volt, amikor a fia és a férje (Lajos édesapja) viszonyát jellemezte. Elmondta, hogy azt követően is, amikor már családot alapított és rég elkerült otthonról, Lajost az édesapja mindig nagyon várta haza látogatóba. Amikor két-három napig nem ment, rendszerint az ablaknál állt és várta, hogy érkezik-e már. Amikor észrevette Lajos autóját, azonnal készítette számára a helyet az asztal mellett. Teréz asszony (Lajos édesanyja) szerint a két férfi, apa és fia, mindig nagyon szépen, egymást tisztelve beszélgettek. Soha nem nehezteltek egymásra, még goromba szó sem hangzott el kettőjük gyakori párbeszéde során. Annyira tisztelték és szerették egymást, hogy köztük gorombaságra soha nem került sor. Bence Lajos nem csak kiváló alkotóként – kötőként, íróként, szerkesztőként, újságíróként, tanárként és tudósként – példaképe a muravidéki magyar közösségnek, hanem „hétköznapi” emberi adottságai úgyszintén hiteles, értékteremtő és becsülettisztelő egyénről tanúskodnak, akitől lehet tanulni, és akit érdemes olvasni és követni. Nem csak a Mura mentén és Zalában, hanem másutt is! Bence művei, a legújabb is, széleskörű lehetőséget biztosítanak ahhoz.